

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР «ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНО-
ПРАВОВИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА
ЯРЕМЕНКА»
ДУ «УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ» (ЧЕХІЯ)
ВАРШАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ПОЛЬЩА)
СТАМБУЛЬСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ТУРЕЧЧИНА)**

МОЛОДЬ ТА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

21 червня 2024

Київ 2024

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 2 від 19 вересня 2024 року)*

Редакційна колегія:

К. Захаренко, доктор політичних наук, доцент;
І. Рашковська, кандидат психологічних наук;
Р. Драпушко, кандидат філософських наук, доцент;
С. Болтівець, доктор психологічних наук, професор;
О. Сіра, кандидат філософських наук;
Ю. Шевцова, кандидат наук з державного управління.

**МОЛОДЬ ТА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ** [Електронний ресурс]: збірник матеріалів Міжнародної
науково-практичної конференції (21 червня 2024 р.)/ Київ: УДУ імені Михайла
Драгоманова, 2024. 127 с. PDF-формат.

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Молодь та молодіжна політика в Україні в умовах воєнного стану» містить короткий зміст результатів наукових досліджень молодих та досвідчених дослідників, що стосуються молоді та молодіжної політики за умов військової агресії російської федерації проти України.

Матеріали зацікавлять науковців, викладачів, представників органів державного управління та органів місцевого самоврядування, здобувачів вищої освіти, аспірантів, а також тих, хто цікавиться питаннями становища молоді, молодіжної політики та молодіжної роботи в Україні.

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність викладеного матеріалу, автентичність цитат, вірність посилань несуть автори матеріалів, а також (для аспірантів) наукові керівники.

© *Автори публікацій, 2024*
© *Український державний університет*
імені Михайла Драгоманова, 2024

Список використаних джерел:

1. Villarruel, F. A., Perkins, D. F., Borden, L. M., & Keith, J. G. (Eds.) (2003). *Community youth development: Programs, policies, and practices*. SAGE Publications, Inc., <https://doi.org/10.4135/9781452233635>
2. Youth policy in the three communities of Belgium (2024). This publication is an initiative of the youth administrations of the three Communities of Belgium as part of the Belgian EU Presidency 2024. EU Needs youths. https://euyouth2024.be/uploads/Youth-policy-in-the-three-communities-of-Belgium_2024-02-13-112134_fgep.pdf
3. Manifesto for territories of life (Version approved by the ICCA Consortium's 19th General Assembly on 28 June 2023). *ICCAs Home*. <https://www.iccaconsortium.org/manifesto-for-territories-of-life/>
4. Virtual Campfire celebrates Indigenous youth engagement and empowerment in Southeast Asia (2023). *ICCAs Home*. <https://www.iccaconsortium.org/2023/10/26/virtual-campfire-celebrates-indigenous-youth-engagement-and-empowerment-in-southeast-asia/>
5. Karen Indigenous youth are leading self-determination and revitalizing territories of life in Myanmar: Esther Wah (2023). *ICCAs Home*. <https://www.iccaconsortium.org/2023/09/19/karen-indigenous-youth-leadership-myanmar-territories-of-life/>

Ольга Волянiюк /Olha Volianiuk

*кандидат політичних наук, доцент,
старший науковий співробітник*

*НДЦ «Інститут соціально-правових та
політичних досліджень імені Олександра Яременка»*

*УДУ імені Михайла Драгоманова,
(м. Київ, Україна)*

**«PRIMUM NON NOCERE» ТА ІНШІ ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ОСНОВИ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

**«PRIMUM NON NOCERE» AND OTHER FUNDAMENTAL PRINCIPLES
OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION**

Про патріотизм як складову системи освіти та політичного процесу пишуть у наукових і експертних середовищах давно, втім сучасні зміни у законодавстві й владних структурах України, а також обставини воєнного часу загалом зобов'язують вкотре переглядати ці напрацювання, актуалізувати та оновлювати їх у контексті гострих безпекових викликів. Суттєво змінив акценти у відповідній сфері для нашого суспільства Закон України, прийнятий наприкінці 2022 року, що оперує відносно новим поняттям державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності [2]. Звернення до проблематики патріотизму в документі досить виразне, про що засвідчують навіть кількісні підрахунки – 110 згадок. Саме ж питання патріотизму в чинних нормативно-правових актах презентується одразу з кількох позицій: національно-патріотичного виховання, а також громадсько-патріотичного, військово-патріотичного, духовно-морального, окрема ніша відводиться громадянській освіті.

Тобто пріоритетність проблематики патріотизму в структурі державної політики окреслена, водночас для публічної політики навіть в умовах війни тема все ще залишає досить широкий простір дискусійності. Якщо у структурі державної політики патріотизм закріплюється як принцип «спрямування державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності на формування громадянської стійкості, протидію проявам дискримінації, корупції, колабораціонізму, сепаратизму, пропаганди тоталітарних режимів» [2], то в академічному середовищі трапляються різні означення цього феномену.

Наприклад, «Велика українська енциклопедія» вкотре нагадує про суперечливі погляди стосовно цього питання: з одного боку, патріотизм часто тлумачиться як не лише політична, але й загальнонаціональна цінність, основа державного будівництва та національної безпеки; з іншого – про патріотизм написано й чимало критичних зауважень, а ряд прихильників конструктивізму взагалі вбачають у ньому загрози цілеспрямованих політичних маніпуляцій, групового нарцисизму, міфологічного світогляду аж до фундаменталізму [1].

Низка політичних сил і медіа бере на озброєння (псевдо)патріотичну риторичку, а в умовах війни ще й конкурує за означення та форми прояву національної ідентичності. Окрім того в Україні вже традиційно значний потенціал у фундаментальне розуміння та практики патріотичного виховання заклали інститути громадянського суспільства та формальної освіти, результати роботи яких вбачаємо у реальній готовності українського суспільства єднатися та захищати батьківщину.

Сьогодні з'являється ще більше зацікавлених суб'єктів у розвитку патріотичного виховання та політики ідентичності загалом. Однак функціонування держави, як і інших впливових акторів у цьому просторі, визначається часто різними критеріями і принципами, а ще деклараціями та діями, між якими нерідко трапляються неузгодженості.

Нашу увагу привертає один із фундаментальних принципів, який поки не достатньо виразно описаний у вітчизняній політичній науці, але користується достатнім запитом у сучасних демократіях, при чому для різних сфер, в тому числі й безпекової політики, може слугувати деяким підґрунтям. Передусім медичний епітет «Primum non nocere» або «Спершу не нашкодь» вже тривалий час використовується і в інших галузях суспільного життя, коли суб'єктність визначається не тільки здатністю впливати, змінювати, мобілізувати, але й усвідомлювати етичні наслідки своєї діяльності за логікою: «що б ви не робили, головне не погіршити ситуацію». У цьому аспекті, слідом за західними дослідниками, врахуємо, що йдеться про дуже суперечливий принцип, адже саме поняття шкоди, як і оцінка діяльності уряду, навчальних закладів, академічних установ та інших, причетних до певної сфери політики суб'єктів, має дуже складну структуру та суб'єктивне ціннісне навантаження. Водночас йдеться про глибинний пошук відповідей на питання про те, які все ж таки багатоаспектні наслідки для окремих людей і суспільства загалом мають цілеспрямовані зусилля в політиці, по суті, моральні питання про добре і неправильне, про шкоду та наслідки політичних рішень тощо [3].

У контексті політики ідентичності та національно-патріотичного виховання важливо усвідомлювати, що в умовах війни все ще немає завершеної моделі української національної ідентичності: пантеон героїв, календар визначних історичних подій, місця пам'яті та багато інших її складових все ще формуються сучасністю. Тому «Primum non nocere» означає у цьому сенсі залишати відкритим питання змістовного наповнення відповідних програм патріотичної освіти, як і можливості для місцевих громад, активістів, волонтерів, фронтовиків активно долучатися до формування відповідного порядку денного тощо.

Окрім того в цій війні ворог використовує досить структуровану та організовану систему пропаганди, в рамках якої цілеспрямовано нав'язується інша модель ідентичності. У цій нерівній боротьбі важливо зберегти асиметричний, але масштабний за своїм потенціалом фундамент контркультури, тобто цінності свободи, самовираження, унікальності тощо, які всіляко переслідують тоталітарні режими, але які є особливо привабливими та значимими для молоді. В окупації чи за кордоном, на загрозованих територіях чи у відносно безпечному, але сповненому російськими наративами інфопросторі, сучасна молодь України дуже відрізняється у своїх досвідах війни. Тому універсальні моделі чи засоби комунікації тут винайти складно, а не нашкодити означає уникати необґрунтованих узагальнень, враховувати множинність досвідів і цільових аудиторій політики.

Також вибір молодих людей часто не залежить від вибору дорослих, а нерідко й протилежний йому. Відтак формалізованим структурам важливо не нашкодити тому вибору, який сучасна молодь може робити самостійно й усвідомлено – на користь української культури як культури престижної, співзвучної часу, тої, що стоїть на захисті людства, перебуває на передовій цивілізаційної боротьби. «Primum non nocere» у цьому сенсі також і про спроможність державних службовців та інших суб'єктів не нашкодити вже набутим ціннісним установкам і трендам серед молоді, не формалізувати і не примітивізувати їх до неприйнятних для нового покоління форм.

У пошуках спільної рамки національно-патріотичного виховання важливо відійти від єдиних нав'язаних зверху стандартів і правил, адже такі потенційно містять ще й корупційну складову, з якою програми національно-патріотичного виховання навпаки покликані боротися. Зазвичай суттєві ризики закладні у кадровій політиці. Такий досвід можна вивчати за актуальними подіями та процесами, наприклад, у РФ: там спотворений зміст і значні ресурси мілітаризованої «патріотичної» освіти визначаються централізовано, але ефективність її серед молоді сумнівна; водночас відомо вже про декілька випадків розкрадання бюджетних коштів. Відтак політика національної ідентичності має або враховувати і закладати у цільові програми відповідні ризики та витрати, або ж в умовах обмежених ресурсів, за логікою «Primum non nocere», шукати позасистемні, альтернативні напрями та креативні підходи, де корупційний чинник відсутній чи мінімальний.

Безумовно перелічені вище аспекти не охоплюють всього спектру викликів, який формує перед нами сформульований принцип «Передусім не заподіяти шкоди». Зокрема вчені звертають увагу на необхідність таких засадничих основ при програмуванні та реалізації політики: визнання відповідальності за висловлювання / рішення / дії; усвідомлення ризиків спіралі насильства; розуміння суперечливої цінності заборон та низку інших безпекових вимірів прийняття зазначеного принципу в політиці [3]. Справедливо також вказати, що й ряд принципів, закладених у вітчизняному законодавстві, фактично співзвучні вказаним вище ідеям. Зокрема 14 ключових принципів, які визначають порядок формування державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, охоплюють: 1) верховенство права; 2) законність; 3) ефективність; 4) відсутність дискримінації; 5) відкритість; 6) наступність; 7) диспозитивність; 8) партнерство; 9) патріотизм; 10) системності; 11) обґрунтованість; 12) результативність; 13) політичної неупередженості; 14) міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії [2].

Ефективний розвиток інститутів та цільових програм у сфері національно-патріотичного виховання потребує комплексних принципів і підходів, коли політична доцільність зважується етичними замірами, а реагування на потреби сьогодення – плануванням майбутнього та науково обґрунтованими стратегіями.

Список використаних джерел:

1. Єнін М. Н. Патріотизм // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Патріотизм> (дата звернення: 23.05.2024).
2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2834-20> (дата звернення: 02.06.2024)
3. Taylor M., Horgan J. Primum Non Nocere – First Do No Harm // Terrorism and Political Violence. 2021. 33(2). Pp. 221–224. <https://doi.org/10.1080/09546553.2021.1880239>

Віра Гапоненко / Vira Haponenko

*доктор політичних наук, доцент,
завідувач кафедри політичних технологій
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
(м. Київ, Україна)*

Світлана Бульбенюк / Svitlana Bulbeniuk

*кандидат політичних наук, доцент,
професор кафедри політичних технологій
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
(м. Київ, Україна)*

Надія Бабарикіна / Nadiia Babarykina

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових та політичних наук
НУ «Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна)*

**ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА НА ПРИКЛАДІ КРУГЛОГО СТОЛУ
«ПРОФЕСІЯ ПОЛІТОЛОГА В УМОВАХ ЗМІН: ВИКЛИКИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ»**

**CIVIC EDUCATION ON THE EXAMPLE OF THE ROUND TABLE «THE
PROFESSION OF POLITICAL SCIENTIST IN THE CONTEXT OF
CHANGES: CHALLENGES AND PROSPECTS»**